

sındaki mücadelenin ilk safhasını teşkil eden bu hadiseyle ilgili rivayetlerin sonradan uydurulmuş olduğunu iddia etmeleri (Caetani, I, 263) rivayetleri topyekûn reddetme gibi yanlış bir anlayışın sonucudur.

Hâşim ile Abdüşems'in ikiz olduklarına, birbirine bitişik olarak dünyaya geldiklerine ve aralarının ancak bir kılıçla ayrılabilmesine dair rivayetler büyük bir ihtimalle doğru değildir. Onun yirmi veya yirmi beş yaşlarında iken öldüğüne dair haberler de ihtiyatla karşılanmalıdır.

Hâşim, ticarî bir seyahat için Suriye'ye giderken Yesrib'de (Medine) Neccârîğulları'ndan Amr b. Zeyd b. Lebîd'in misafiri oldu ve hem babasının hem de kendisinin dostu olan Amr'ın kızı Selmâ ile evlendi. Bu evlilikten Hz. Muhammed'in dedesi Şeybe (Abdûlmuttalib) dünyaya geldi. Selmâ, hamile kaldığı takdirde doğumun kendi ailesinin yanında olmasını nikâh esnasında şart koştuğu için çocuğunu Yesrib'de doğurdu (Belâzûrî, I, 64). Hâşim, karısını Yesrib'de bırakıp ticaret maksadıyla Suriye'ye giderken Gazze'de öldü ve oraya defnedildi. Oğlu Abdûlmuttalib sekiz yaşına kadar Medine'de kaldıktan sonra amcası Muttalib tarafından Mekke'ye getirildi. Hâşim'in Abdûlmuttalib dışında üç oğlu ve beş kızı olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüssettâr), I, 91-93; İbn Hişâm, *es-Sire*², I, 136-137; İbn Sa'd, *et-Ta-bakât*, I, 75-81; İbn Habîb, *el-Münevver*, bk. İndeks; a.mlf., *el-Muhabber*, s. 33-34, 162-164; Ezrakî, *Ahbârü Mekke* (Melhas), I, 111-113, 194-195; II, 109; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 71, 117; Belâzûrî, *Ensâb*, I, 60-61, 63-64; Müberrred, *el-Kâmil* (nşr. Zekî Mübârek v.dğr.), Kahire 1927, I, 215-217; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 241-244; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1088-1091; Mâverîdî, *A'lâmü'n-nübüvve* (nşr. M. el-Mu'tasim-Billâh), Beyrut 1407/1987, s. 252-253; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 14-15; Bekrî, *Mu'cem*, I, 235; II, 997; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XVI, 33-38; Makrîzî, *en-Nizâ' ve't-tehâşum fî mâ beyne Benî Ümeyye ve Benî Hâşim* (nşr. Hüseyin Mün'is), Kahire 1988, s. 7-8; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bülûğu'l-ereb*, I, 307-308, 321-323; III, 385-386; Mevlânâ Şibîlî, *Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rıza), İstanbul 1346/1921, s. 183-184; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, I, 256, 263; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 402; IV, 20, 60-74, 82, 89, 100, 481, 580, 584, 591, 636; V, 82-85; VII, 301-303; IX, 439-440, ayrıca bk. İndeks; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 36, 304, 318, 360; a.mlf., "el-İlâf veya İslâm'dan Önce Mekke'nin İktisâdî-Diplomatik Münasebetleri" (trc. İsmail Cerrahoğlu), *AÜİFD*, IX (1961), s. 213-222; İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimî Mücadelesi: İslâm Öncesinden Muaviye Devrinin Sonuna Kadar* (doktora tezi, 1991, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 37-51, 65-70; Fr. Buhl, "Hâşim", *IA*, V/1, s. 350-351; G. Levi Della Vida, "Ümeyyeh", a.e., XIII, 99-100; W. Montgomery Watt, "Hashim b. 'Abd Manâf", *EP* (İng.), III, 260.

İBRAHİM SARIÇAM

HÂŞİM BABA

(ö. 1197/1783)

Celvetiyye tarikatının
Hâşimiyye kolunun kurucusu.

1130 (1718) yılında İstanbul Üsküdar'da doğdu. Üsküdar İnadiye'de Tavâşî Hasanağa mahallesinde bulunan Bandırmalizâde Tekkesi'nin şeyhi Yûsuf Nizâmeddin Efendi'nin oğludur. Adı *Sicill-i Os-mânî* (IV, 624) ve *Hâtîmetü'l-eş'âr*'da (s. 51) Mehmed Hâşim olarak geçmekteyse de eserlerinde kendisinin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre doğrusu Mustafa Hâşim'dir (*Vâridât-ı Mensûre ve Divan*, vr. 1^b). Mustafa Hâşim Celvetî âdâb ve erkânını öğrenerek büyüdü, ancak daha sonra Bektaşîliğe meyledip Mısır Kasrûlayn'daki Kaygusuz Abdal Bektaşî Tekkesi şeyhi Hasan Baba'ya (ö. 1170/1756) intisap etti. Hasan Baba'nın kabrinin Bandırmalizâde Tekkesi'nin avlusunda bulunmasına bakılırsa bu yakınlığın ileri derecede olduğu anlaşılır. Hâşim Baba, Bektaşîlik muhabbetiyle Hacıbektaş'ta bulunan Bektaşî Âsitânesi'ne gidip dört yıl kadar orada ikamet etmiş ve Dimetokalı Seyyid Kara Ali Baba'nın postnişinliği zamanında bir ara dedebabalık yapmışsa da Bektaşîler'in bir kısmı onun şeyhliğine karşı çıkmıştır. Soyunun Mûsâ el-Kâzım neslinden geldiği rivayetinin (İs-met, s. 484) Bektaşîlik tavrıyla ilgisi incelenmeye değer bir konudur. *Vâridât*'ında Mervân'ı mel'un sayan (vr. 7^{a-b}), on iki imam anlayışını benimseydiğini hissettiren (vr. 12^a) ve Hz. Ali'den "ceddim" diye bahseden (vr. 30^a) Hâşim Baba, divanının sonunda Safiyyüddîn-i Erdebîlî vasıtasıyla Hz. Ali soyundan geldiğini belirtir. Etrafında bir kısım Bektaşîler'in bulunması ve İstanbul'da Bektaşîler'in dedebabalık makamına vekâlet etmesi bu tarikatla ilgisinin derinliğini ortaya koymaktadır.

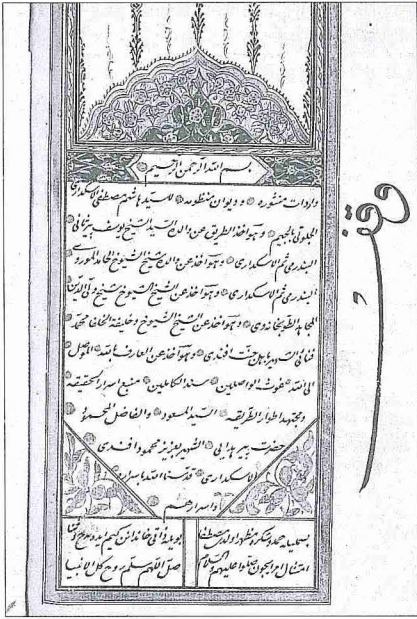
Babası Yûsuf Nizâmeddin Efendi yedi defa hacca gitmiş, hadis ilmini öğrenmek üzere üç yıl Medine'de kalmış, büyük kardeşi Hâmid Efendi de bir yıl Medine'de ikamet ettikten sonra Suriye ve Mısır'da birçok âlimle görüşmüş, dönüşte Bandırma'ya yerleşmişti. Hâşim Baba da gençliğinde ailedeki bu seyahat ve ilim merakıyla Anadolu, Mısır ve Arap ülkelerini dolaşmış olmalıdır.

Melâmîmeşrep bir sûfî olarak bilinen Hâşim Baba'nın bazı Melâmîler'ce kutup diye tanındığı rivayet edilirse de bu doğ-

ru değildir. *Vâridât*'ında cefr ilmi ve ebced hesabıyla geleceğe ait bazı bilgiler veren Hâşim Baba çok yönlü şahsiyeti sebebiyle bir yerde karar kılmamış ve her grup tarafından genellikle dışlanmış. Bu yüzden ne Bektaşîler'e Bektaşîliği'ni ne de Celvetîler'e Celvetîliği'ni kabul ettirebilmiştir. Nitekim hayatının yarısına yakın kısmını irşad ve tarikat hizmetiyle geçirmesine rağmen Celvetiyye'nin merkezi Hüdâyî Dergâhı'na getirilen cenazesi o sırada postnişin olan Büyük Rûşen Efendi tarafından içeri alınmamış, cenaze namazı dergâhın alt kapısında Cennet Efendi hazîresi önünde kılınabilmiştir. Hâşim Baba'ya ve bağlılarına karşı diğer tekke mensuplarının da mesafeli bir tavır içinde olduğu, hatta Nasûhî Dergâhı müntesiplerinin onun tekkesinin civarından geçmeyi bile pek hoş karşılamadıkları rivayet edilmektedir (Hüseyin Vas-sâf, III, 65).

Hâşim Baba'nın Celvetî âsitânesi şeyhlerince dışlanması üzerine vefatından sonra mensupları kendisine Hâşimiyye adlı bir tarikat nisbet etmişlerdir. Meşihatında bulunduğu Bandırmalizâde Tekkesi bu tarikatın âsitânesi olarak faaliyet göstermiştir. Tekkesinin avlusunda bulunan kabri yol genişletilmesi sırasında kaldırılarak yerine parmaklıklı bir kabir yapılmış, üzerine de yeni harflerle "Üsküdarlı Hâşim Baba" levhası asılmıştır.

Eserleri. 1. *Divan*. 1252 (1836) yılında yanlışlarla dolu olarak basılan divanın çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3517, Hüsrev Paşa, nr. 568; İÜ Ktp., TY, nr. 333, 3518; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 393). İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde kayıtlı (nr. 24.351) fotokopi nüshanın başında *Vâridât* da bulunmaktadır. Şiirlerin mürettep divanlardan farklı biçimde sırlanıldığı bu nüshada üç na't, dört mersiye, yirmi kaside, bir tevhid, bir methiye, üç muhammes, bir müseddes, bir müseddes münâcât, bir tahmis, 126 gazel, bir tarih, on kıta, otuz müfred yer almaktadır (divanın diğer nüshaları için bk. *TYDK*, III, 843-849). 2. *Vâridât*. Melâmete dair bazı risâleleriyle çeşitli zamanlarda kendisine vâki olan tecellîleri anlattığı, cefr ilmi ve ebced hesabıyla geleceğe ait bir takım bilgiler verdiği mensur bir eserdir (İÜ Ktp., TY, nr. 3518; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3299, 3345, 3910/1). Eserin çoğu nüshaları divan ile

Hâşim Baba'nın *Vâridât-ı Mensûre ve Divan* adlı eserinin mukaddimesi (Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 363)

birlikte *Vâridât-ı Mensûre ve Divan* adı altında istinsah edilmiştir (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Mihrişah Sultan, nr. 363). 3. *Ankâ-yı Meşrik*. İbnü'l-Arabî'ye ilgi duyan Hâşim Baba, onun '*Ankâ-yı Muğrib*' (şasırtan anka) adlı eserini "*Ankâ-yı Mağrib*" (batının ankası) şeklinde değerlendirip ona nazîre olarak bu eseri yazmıştır. Hâşim Baba, kitabında Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin meczup olduğunu ileri sürerek Mevlevîler'i kızdırmıştır. Ayrıca Hacı Bektâş-ı Velî'den çok sık bahsetmesi de dikkat çekicidir. Eserin çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3094, Hâşim Paşa, nr. 60; İÜ Ktp., TY, nr. 816, 3833; Yapı Kredi Bankası Ktp., nr. 230). 4. *Devriyye-i Feriyye*. Niyâzî-i Mısırî'nin "*Devriyye-i Arşîyye*"sine zeyil olarak yazılmış olup doksan dört beyittir. "*Lisânü'l-gayb*" diye de anılan manzumenin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3910/ 31; Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2089/ 7). Hâşim Baba'nın bunlardan başka çeşitli mecmualarda değişik isimlerle kayıtlı manzumelerine de rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim Baba, *Vâridât-ı Mensûre ve Divan*, İSAM Ktp., nr. 24.351 (fotokopi nüsha); Fatih, *Tezkire*, s. 50-53; İsmet, *Tekmilâtü's-Şekâik*, s. 477, 483, 484, 485, 486, 516; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, 244; Bandırmalîzâde, *Mir'âtü't-turuk*, İstanbul 1306, s. 45-47; *Sicill-i Osmânî*, IV, 624; *Osmanlı Müellifleri*, I, 62-63, 189-191; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 65-68; Abdülbaki [Gölpınarlı], *Melâmîlik ve Melâmîler*, İstanbul 1931, s. 97; a.mlf., *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* (İstanbul 1953), İstanbul 1983, s. 300-301; Ergun, *Antoloji*, s. 409; Vasfî Mâhir Kocatürk, *Tekke Şiiri Antolojisi*, Ankara 1968, s. 440-442; TYDK, III, 843-849; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 344; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı*, İstanbul 1982, s. 242-243, 277; Cemaleddin Server Revnakoğlu, "*Mî'râciyye*", *Yeni Tarih Dünyası*, II/19-20, İstanbul 1954, s. 167; A. Bilgin Turnalı - Esin Yücel Turnalı, "*Celvetîlik ile Bektaşîliği Birleştiren İlgi Çekici Bir Dal: Hâşimiyye Kolu ve Üsküdar'da Bandırmalı Tekkesi*", *TDA*, sy. 66 (1990), s. 111-120; Abdullah Uçman, "*Devriyyeler Üzerine Rıza Tevfik'in Yayınlanmamış Bir Makalesi*", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sy. 7, İstanbul 1993, s. 537-564; "Hâşim Baba", *TDEA*, IV, 139; Ekrem Işın, "*Hâşim Efendi Tekkesi*", *DBİA*, IV, 15-16; M. Baha Tanman - H. Kâmil Yılmaz, "*Bandırmalîzâde Tekkesi*", *DİA*, V, 54-55; Mustafa Uzun, "*Devriyye*", a.e., IX, 252.

H. KÂMİL YILMAZ

HÂŞİM BEY

(1815-1868)

Türk müzikisi bestekârı,
hânende ve mûsiki hocası.

İstanbul Fatih'te Sarıgözel mahallesinde doğdu. Babası Seyyid Mehmed Sâdik Ağa'dır. Sesinin güzelliğiyle dikkati çekerek sekiz yaşında iken Enderûn-ı Hümâyûn'a alındı ve meşkhâne de mûsiki öğretilimine başladı. Müsikideki ilk bilgilerini burada Dellâlzâde İsmâil Efendi'den aldıktan sonra bir süre Şâkir Ağa'dan meşketti. Ardından Hamâmîzâde İsmâil Dede Efendi'nin derslerine devam ederek kendini yetiştirdi. Hazine koğuşunda çavuş mülâzımı iken 2 Haziran 1827'de çavuşluğa yükseltildi. Enderun'da bulunduğu yıllarda Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazif Dede'ye, daha sonra da Hâfız Baba adlı bir Bektaşî şeyhine intisap etti. Abdülmecid döneminde Muzika-i Hümâyûn'un faslı atık heyetinde serhânende olarak görev yaptı.

1848 yılında hacca giden Hâşim Bey, ertesi yıl yalnız fasıl geceleri sarayda bulunmak şartıyla başladığı musâhiblik görevini Abdülmecid'in saltanatının sonlarına kadar sürdürdü. Abdülaziz'in tahta çıkması üzerine (1861) müezzinbaşılık göreviyle tekrar saraya döndü. Bir süre sonra

ra saraydan ayrılan Hâşim Bey'in hayatının son yıllarının maddî sıkıntı içinde geçtiği, bunda israfa varan cömertliğinin önemli rolü olduğu söylenir. Kaynaklarda, 1865'te Üsküdar Tunusbağı'nda oturduğu sıralarda evine ekmeğin getiren Bağdasar Ağa'ya biriken borcunu kendisine mûsiki meşkederek ödediği, alacaklıların rahatsız edeceği endişesiyle evinin arka odalarından birinde Bolâhenk Nûri Bey'e ve diğer talebelerine alçak sesle mûsiki meşkettiği rivayet edilir. Tunusbağı'ndaki evinde vefat eden Hâşim Bey Karacaahmet Mezarlığı'na defnedildi. Sâzendeliğe ilgisinin bilinmemesine rağmen mezar taşında "sersâzendegân-ı hâssa" ibaresinin yer alması dikkat çekicidir. Kabri, daha sonraları yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında kaybolmuştur. Hâşim Bey on dokuz yaşında iken evlendiği ilk eşi Münire Hanım'dan 1859'da ayrılmış, aynı yıl evlendiği Hürîcinan Hanım'ın üç yıl sonra vefatı üzerine de Zehra Hanım'la hayatını birleştirmiştir.

Hâşim Bey, devrinin önde gelen mûsiki kişinasları arasında hânendeliğinin yanı sıra özellikle bestekâr ve mûsiki hocası olarak tanınmıştır. Bestekârlık gücünü âyin, beste, semâi, şarkı ve köçekçe formlarında seksenin üzerindeki eserleriyle ortaya koyan Hâşim Bey, altmış altısı şarkı formunda olan bu eserlerinden bazılarını zamanın devlet büyüklerine methiye olarak bestelemiştir. "*Mihr-i lutfundan edip baht-ı siyâhım ahz-ı nûr*" mısraı ile başlayan şedd-i araban şarkısı ile, "*Nî'met-i vaslın için ey gonca leb*" mısraı ile başlayan bayatî-araban şarkısı onun en tanınmış eserlerindendir. Sûzinak ve şehnaz makamlarında bestelediği iki Mevlevî âyininin birincisinin notası elde olup bu âyin sadece bir defa Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde okunabilmiş, diğer âyini ise kaybolmuştur. Ahmed Celâleddin Dede'nin anlattığına göre, Hâşim Bey'in geleneğe aykırı olarak güftesini Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Hasan Nazif Dede'nin şi-

Hâşim Bey